

Rodna ravnopravnost u vremenu ekonomske krize

OSVRT NA OKRUGLI STOL

Zagreb, 20. ožujka 2009.

S obzirom da se aktualna ekonomska kriza polako pretvara u socijalnu, dolazi i do potrebe da se postavi pitanje koje će društvene skupine najviše nastradati. Konkretno, ako se uzme u obzir činjenica da je i u vremenu ubrzane gospodarske aktivnosti postojala opipljiva ekonomska nejednakost između muškaraca i žena, kakav bismo odnos mogli očekivati po raspletu ove krize? Ili još preciznije, hoće li ekonomska kriza u Hrvatskoj dodatno pogoditi žene, kojima se društveni i ekonomski položaj znatno pogoršao kao posljedica tranzicije i retradicionalizacije rodniha odnosa (vidi npr. Leinert Novosel, 1998; Kokanović et al., 2000). U želji da upozore javnost na još veću ugroženost ravnopravnosti žena u doba ekonomske krize, Centar za ženske studije i Sindikat tekstila, obuće, kože, gume Hrvatske organizirali su 20. ožujka 2009. godine međunarodni okrugli stol na temu «Rodna ravnopravnost u vremenu ekonomske krize» kao dio projekta «Ostvarivanje politike jednakih mogućnosti za tekstilne radnice/ke»¹.

Koristeći se projekcijama kretanja u industriji tekstila i odjeće u Hrvatskoj do 2015. godine (Anić et al., 2007), uvodničarka i izvršna direktorica Centra za ženske studije Rada Borić napomenula je da radnice/i u tekstilnoj industriji imaju najmanje prosječne plaće u hrvatskom gospodarstvu te da bi u slučaju nastavka do sada zabilježenih trendova, do 2015. godine bez posla moglo ostati više od 15 tisuća ljudi, odnosno 40 posto radnica/ka. S obzirom da ova industrija većinom zapošljava žene, Borić je istaknula zabrinutost činjenicom što se tome ne

¹ Više o projektu na http://www.zenstud.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=306&Itemid=69.

posvećuje dovoljno pažnje, dok se istodobno pokazuje velika briga za «muške» sektore poput brodogradnje i građevinarstva. Ovdje treba napomenuti i da bi u slučaju uspješne provedbe strategije razvoja hrvatske industrije tekstila i odjeće broj zaposlenih pao za 11 tisuća (Anić et al., 2007), odnosno 30 posto, što ne pruža nimalo optimističnu sliku o sudbini radnica u toj industriji. Štoviše, navedene su projekcije nastale prije aktualne krize, pa je logično zaključiti da bi perspektiva mogla biti još gora od očekivanog. S obzirom da je problem industrije tekstila i odjeće jednako socijalno i regionalno osjetljiv, činjenica da se njegovom rješavanju ne posvećuje dovoljno pažnje kao problemu brodogradnje upućuje na fenomen nevidljivosti žena u vrijeme ekonomske krize. Rješenje se vidi u uvođenju rodne perspektive na svim razinama djelovanja, krenuvši od političkog djelovanja prema gospodarstvu. Posebice je istaknuta potreba za njenim jačanjem na lokalnoj razini, počevši od značajnog povećanja broja žena u lokalnim tijelima vlasti do njihovog snažnijeg i vidljivijeg sudjelovanja u gospodarskim aktivnostima.

Potpredsjednica Hrvatskog sabora i zastupnica SDP-a Željka Antunović je u izlaganju «Kuda ide hrvatsko gospodarstvo – što mogu očekivati žene?» istaknula kako kriza potencira diskriminaciju žena na tržištu rada jer ih se poslodavci najprije odriču. Naime, bez obzira što je zaštita žena posebno osigurana Zakonom o radu, Zakonom o ravnopravnosti spolova i Zakonom o suzbijanju diskriminacije, država i dalje ne koristi zadane mehanizme za kažnjavanje diskriminacije žena na tržištu rada. Takva se praksa najbolje očitava u činjenici da i dalje čine većinu nezaposlenih, teže dolaze do posla, rade u sektorima s nižim plaćama, u prosjeku su manje plaćene², čine većinu među zaposlenima na određeno vrijeme, nedovoljno su zastupljene na upravljačkim mjestima ili ih se kroz aktualne mjere poticanja majčinstva tjera u ekonomsku pasivnost. Stoga se Antunović opravdano boji da bi se rezanje proračunskih troškova u ovoj godini moglo odraziti i na smanjenje davanja za provedbu politike

² Konkretno, iako zaposlene žene imaju u prosjeku bolje radne karakteristike od muškaraca, prvenstveno veći stupanj obrazovanosti, njihove plaće u znatnoj mjeri zaostaju za plaćama muškaraca. U Hrvatskoj taj zaostatak u prosjeku iznosi 12,5 posto, no kako je on najizraženiji u slučaju najbolje plaćenih poslova, treba napomenuti da se stvarni jaz u plaćama, koji uzima u obzir razlike u radnim karakteristikama muškaraca i žena, kreće oko 20 posto (Nestić, 2007).

ravnopravnosti spolova, primjerice mjere za osnaživanje ženskog poduzetništva, mjere zapošljavanja žena starijih od 40-45 godina ili mjere zapošljavanja žena žrtava nasilja te da će se smanjenje plaća u državnom i javnom sektoru većinom odraziti upravo na žene s obzirom na strukturu zaposlenih u tom sektoru. Zaključuje da bi uz opće mjere Vlada u kriznim vremenima trebala donijeti i posebne mjere kojima bi se zajamčila ravnopravnost žena, naglasivši nužnost hitnog davanja potpora tekstilnoj industriji. Također je napomenula kako bi u ostvarivanju rodne ravnopravnosti uvelike pomogla i veća politička participacija žena.

Tezu o većoj ranjivosti žena u vrijeme ekonomske krize iznijela je i Mary Collins, savjetnica za socijalnu politiku Europskog ženskog lobija (*European Women's Lobby - EWL*), u izlaganju «Kako je Europska unija oblikovala ekonomske mogućnosti za žene?». Slično kao i u slučaju Hrvatske, naglasila je da su krizom u Europi najviše pogođeni «ženski» sektori – trgovina i usluge – no da se veća pozornost javnosti i Vlada stavlja na probleme «muških» industrija poput automobilske. Uz to što je veći dio izlaganja posvetila nabranju direktiva EU-a u području ravnopravnosti spolova te povijesti i strukturi EWL-a, Collins je iznijela i relevantne statističke pokazatelje o položaju muškaraca i žena na tržištu rada u Europskoj uniji. Naime, prema podacima za 2007. i 2008. godinu, žene čine 59 posto visokoobrazovanih, dok je samo 33 posto njih zaposleno na upravljačkim poslovima, što upućuje na fenomen staklenog stropa³. Nadalje, stopa zaposlenosti žena (od 15 do 64 godine starosti) iznosi 58,3 posto, nasuprot 72,5 posto zaposlenosti muškaraca a žene u prosjeku primaju 17 posto manju plaću od muškaraca. Iz navedenog se može zaključiti da tržište rada u Europskoj uniji i dalje iskazuje visok stupanj diskriminacije žena unatoč razvijenoj regulativi i relativno dugoj praksi u provođenju politike ravnopravnosti spolova.

U izlaganju na temu «Žene na tržištu rada u periodu globalne krize – primjer Slovenije», Sonja Lokar, članica ekspertne skupine Europske

³ Pod pojmom «stakleni strop» podrazumijevaju se nevidljive prepreke koje sprečavaju žene u zauzimanju vodećih položaja a proizlaze iz složenih strukturalnih odnosa u organizacijama i ustanovama u kojima dominiraju muškarci (Borič, 2007).

komisije *Žene u političkom i ekonomskom odlučivanju*, dala je presjek položaja žena na tržištu rada u Sloveniji u zadnjih 20 godina. Iz izloženih je statističkih podataka jasno uočljivo da je slovensko tržište rada, bez obzira na društveno ili ekonomsko uređenje, kao i politički položaj zemlje, izrazito segregirano po spolu, da se muškarci više zapošljavaju a žene primaju manju naknadu za svoj rad, što Sloveniju ne razlikuje od drugih zemalja svijeta. Isto tako, jasno se iščitava da je tranzicija znatno urušila društveni položaj žena u Sloveniji, kao što je to slučaj sa svim postsocijalističkim zemljama. Tako je nakon 2000. godine, po završetku tranzicije, broj nezaposlenih žena premašio broj nezaposlenih muškaraca, dok je stopa nezaposlenih radnica 2001. iznosila 6 posto nasuprot 5,4 posto kod muškaraca. Jačanje tog trenda je zabilježeno i u vrijeme pridruživanja Slovenije Europskoj uniji, pa je 2006. stopa nezaposlenosti iznosila 7,2 posto kod žena i 4,9 posto kod muškaraca. To se djelomično može objasniti i urušavanjem tekstilne i drugih «tradicionalno ženskih» industrija. Stoga i ne čudi podatak da je stopa zaposlenosti starijih (55-64 godine) 2006. iznosila 21 posto za žene i 44,5 posto za muškarce (u Europskoj uniji je ta razlika znatno blaža – 34,8 posto kod žena i 52,6 posto kod muškaraca). Svoju analizu Lokar zaključuje podatkom o riziku siromaštva nakon 65 godina starosti kao najboljim pokazateljem akumulirane diskriminacije žena na tržištu rada u Sloveniji (26 posto za žene i 11 posto za muškarce u 2004. godini nasuprot 21 posto za žene i 16 posto za muškarce u EU27). Uzevši u obzir sve navedeno, Lokar izražava bojazan da bi aktualna ekonomska kriza mogla imati iste negativne učinke na ekonomski položaj žena kao i tranzicija. Uporište za takvu bojazan nalazi u činjenici da u vrijeme recesije posao najbrže gube radnici/e s privremenim ugovorima o radu, čiji je udio 2006. godine u Sloveniji iznosio 19,3 posto kod žena i 15,5 posto kod muškaraca, s tim da oko 80 posto mladih žena radi na određeno vrijeme. Međutim, smatra da se ovaj put može spriječiti ponavljanje scenarija iz vremena tranzicije s obzirom da žene sada imaju veću moć političkog i ekonomskog odlučivanja.

Predsjednica Fonda socijalne i demokratske inicijative Nataša Milojević je u izlaganju «Žena na tržištu rada u tranziciji: slučaj Srbija» istaknula da podaci o ekonomskom položaju žena u Srbiji ukazuju na iste

negativne trendove kao i u drugim tranzicijskim zemljama, uz napomenu da su oni i izraženiji s obzirom na dulje trajanje tranzicije. Naime, od 800 tisuća registriranih nezaposlenih u Srbiji, njih 420 tisuća čine žene, dok bi njihov stvaran broj mogao biti daleko veći. Napomenuvši da žene i dalje gube svoja radna mjesta, posebice u konditorskoj i tekstilnoj industriji, Milojević je izrazila vrlo pesimističan stav o posljedicama krize koja je dovela u pitanje cjelokupnu neoliberalnu paradigmu. Stoga smatra da prvenstveno sindikati trebaju igrati aktivnu ulogu u zaštiti žena i poboljšavanju njihovog položaja umrežavajući se s agencijama zaduženim za provođenje rodne ravnopravnosti, koje moraju biti usklađene i s dovoljno financijskih sredstava, što sada nije slučaj. Također ističe potrebu za aktivnim i kontinuiranim informiranjem javnosti o problemima žena u gospodarstvu i na tržištu rada, primjerice u vidu televizijskih emisija i reportaža.

Svjetlana Šokčević, predsjednica Sindikata tekstila, obuće, kože, gume Hrvatske je u izlaganju «Žene, izađimo iz fusnota!» upozorila na potpunu marginalizaciju tekstilno-obućarske industrije kao dominantno ženske. Taj je stav potvrdila nekolicinom primjera praksi iz kojih je vidljiva nebriga, prvenstveno države, o problemima s kojima se suočavaju žene u toj industriji. Tako država propušta uskratiti potpore poslodavcima koje je sindikat prijavio za kršenje radničkih prava, dok se predviđeno povećanje minimalne plaće ne primjenjuje na industriju tekstila i odjeće, pa je minimalna plaća u toj industriji 6 posto manja od zakonski utvrđene, što nije naznačeno u službenim statistikama. Nadalje statistike o ozljedama na radu nisu adekvatno rodno segregirane, te se ne može dobiti uvid u specifičnost i brojnost slučajeva stradanja žena, zbog čega ni programi zaštite na radu nisu prilagođeni. Stoga je u svrhu provedbe rodno osjetljive prevencije zatražila izmjenu propisa o zaštiti na radu.

Na kraju je Višnja Pavlić, sindikalna povjerenica u Pamučnoj industriji Duga Resa, vlastitim primjerom obrazložila naziv svog izlaganja «Rizično je biti sindikalna povjerenica». Naime, nakon što je javno iznijela svoje sumnje da bivši stečajni upravitelj vodi kriminalne radnje oko završetka stečaja tvornice, dobila je otkaz. Na sudu još nije dobila nikakvu zadovoljštinu.

Zaključno, sva su izlaganja ukazala da postoji veliki broj diskriminirajućih praksi kojima se onemogućava ostvarivanje stvarne jednakosti između muškaraca i žena na tržištu rada. Stoga i ne čudi strah da bi aktualna kriza mogla dodatno produbiti već postojeće nejednakosti unatoč afirmativnim zakonskim propisima i politikama promoviranja rodne ravnopravnosti. Da bi se spriječio takav scenarij, uz ponuđena je rješenja potrebno promovirati rodnu dimenziju ekonomskih politika i razvijati javnu svijest o nužnosti provedbe politika jednakih mogućnosti kao temeljne vrijednosti modernog društva. U tome je ovaj okrugli stol u potpunosti ispunio svoju svrhu.

Literatura

Anić, Ivan-Damir, Željko Lovrinčević, Edo Rajh i Ivan Teodorović, 2008, *Ekonomski aspekti razvitka industrije tekstila i odjeće u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb.

Borić, Rada, ur., 2007, *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Kokanović, Marina, Jasna A. Petrović, Jagoda Milidrag Šmid, Ivanka Purić i Ana Miličević Pezelj, 2000, *Diskriminacija žena u Hrvatskoj*, Zagreb: ICFTU CEE Women's Network i Ženska sekcija SSSH.

Leinert Novosel, Smiljana, 1998, "Promjena društvenog položaja žena u razdoblju tranzicije", *Politička misao*, 35(1), str. 152-168.

Nestić, Danijel, 2007, "Differing Characteristics or Differing Rewards: What is Behind the Gender Wage Gap in Croatia?", *Radni materijali EIZA/EIZ Working Papers*, br. 0704.

Josip Šipić,
Ekonomski institut, Zagreb